

УДК 340.1(477)

МУРАШИН О.Г.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У статті порушено питання про нові підходи до вдосконалення методології правової політики в умовах проведення повномасштабної правової реформи в Україні. Загострено увагу на концепті трансдисциплінарного підходу, орієнтованого на включення в процес наукового пізнання й набуття знань та формування фахових умінь ціннісно-цільових параметрів.

Ключові слова: *правова реформа, правова політика, принципи правової політики, методологія, трансдисциплінарний підхід.*

В статье рассматривается вопрос новых подходов к усовершенствованию методологии правовой политики в условиях осуществления правовой реформы в Украине. Основное внимание заострено на концепте трансдисциплинарного подхода, ориентированного на включение в процесс научного познания и получения знаний и формирования умений ценностно-целевых параметров.

Ключевые слова: *правовая реформа, правовая политика, принципы правовой политики, методология, трансдисциплинарный подход.*

The article raised the question of new approaches to improving the methodology of legal policy in terms of full-scale legal reform in Ukraine. Heightened attention on the concept transdisciplinary approach based on inclusion in the process of scientific knowledge and the acquisition of knowledge and professional skills formation of values and target parameters.

Key words: *legal reform, legal policy, legal policy principles, methodology, transdisciplinary approach.*

Вступ. В умовах проведення повномасштабної правової реформи в Україні зростає потреба в науково обґрунтованій концепції правової політики. У вирішенні цього завдання серйозних результатів можна досягти за умови врахування всіх її суттєвих ознак, оптимальних форм реалізації. Це дозволить виокремити правову політику як об'єкт наукового пізнання, використовуючи таку методологічну базу, що здатна забезпечити комплексність і повноту її аналізу, знайти шляхи оптимізації процесу формування й реалізації під час підготовки та прийняття правотворчих і правореалізаційних рішень, подолання протиріч і неузгодженості правових норм.

Істотно зростає кількість досліджень, спрямованих на вирішення проблеми доктринальної концептуалізації та підвищення ефективності правової політики в Україні. Це питання потрапило в поле зору українських науковців Л. Герасіної, С. Гусарева, Н. Железняка, А. Зайця, М. Недюхи, М. Панова, О. Петришина, О. Рудневої, А. Селіванова, В. Тація, І. Яковлюка, О. Ярмиша та інших.

У практичній площині наявні публікації стосуються переважно секторального аналізу правової політики в контексті проведення реформи судової системи й судочинства; реформування українського законодавства, системи виконавчої влади, основних інституцій у сфері правоохоронної діяльності та надання правничих послуг населенню; правового забезпечення реформ

© МУРАШИН О.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член-кореспондент (Національна академія правових наук України)

в економіці, юридичній освіті, вироблення правової політики під впливом міжнародних договорів, які Україна уклала з Європейським Співтовариством; сутності й призначення правової ідеології як визначального складника правової політики України тощо.

У науковій площині акценти концентруються переважно на проблемі основних напрямів правової політики, які традиційно розглядаються також як форми її реалізації в правотворчій, правозастосовній, правоінтерпретаційній, доктринальній, інформаційно-виховній, організаційно-технічній сферах у цілому та певних галузях права зокрема через опору на правову основу їх предмета (правову політику в кримінально-правовій сфері, у сфері приватного права, екологічного, аграрного, господарського права тощо).

Важливо, що методологічне забезпечення проблем здійснюється в межах класичної парадигми правового позитивізму з властивими йому емпіричним, дескриптивним, аналітичним методами й запереченням надпозитивних основ права. На переконання Л. Герасінової та М. Пано́ва, з якими варто погодитись, правова політика є універсальним феноменом правового буття [1]. Отже, її аналіз має здійснюватись методологічними засобами, здатними забезпечити кооперативну взаємодію всіх її принципів. Вважаємо, що таким вимогам відповідає трансдисциплінарний підхід.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні можливостей трансдисциплінарного підходу в забезпеченні кооперативної взаємодії принципів правової політики як необхідної умови розроблення комплексної концепції правової політики, елементи якої окреслили б розробку та прийняття галузевих концептуальних і програмних документів.

Результати дослідження. За основу аналізу візьмемо поширене в українській юридичній науці формулювання правової політики, запропоноване російським науковцем Н. Ісаковим: «Правова політика – це особливе політико-правове явище, що формується внаслідок системної, науково обґрунтованої діяльності держави й громадських об'єднань, спрямоване на визначення стратегії та тактики правового розвитку суспільства, удосконалення механізму правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, побудову правової держави» [2, с. 14].

Ідеологія повномасштабної правової реформи в Україні ставить перед правовою політикою першочергові завдання та визначає її пріоритети: боротьбу з бюрократизмом і корупцією; мінімізацію відчуження влади від нагальних інтересів населення; вирівнювання балансу розподілу влади; покращення якості правозастосовних актів; підвищення професіоналізму законодавців і фахівців у сфері правозастосування; укріплення законності, правопорядку та реальної демократії; забезпечення оптимальної взаємодії держави, права й суспільства; мінімізацію розходжень між декларацією прав людини та практикою їх реальних гарантій; посилення моральних основ у правовій політиці тощо. Вирішення цих завдань кореспондується з проблемою вдосконалення правової політики на науково обґрунтованій основі, що передбачає створення єдиної національної концепції правової політики. Завідувач відділу державної правової політики Національного інституту стратегічних досліджень України О. Руднєва вважає: «Вона буде теоретико-прикладною юридичною розробкою високого наукового рівня та зорієнтує учасників процесу формування й реалізації правової політики під час підготовки та прийняття правотворчих і правозастосовних рішень, подолання протиріч і неузгодженостей правових норм» [3, с. 5].

На ідеально поставлене питання завжди можна відповісти коротко та однозначно. А чи можна дати однозначну відповідь принаймні на два такі питання: чи можливе вдосконалення правової політики в Україні за умови її диференціації на правову політику в окремих сферах державно-правової, муніципальної діяльності або сферах приватного, екологічного, аграрного, господарського права тощо? І чи можна створити єдину концепцію правової політики без адекватного методологічного забезпечення?

Щодо першого питання важко відповісти однозначно, оскільки правова політика такими роздільними властивостями не володіє. Як об'єкт аналізу вона не дорівнює сумі властивостей «правових політик» в окремих правових сферах. Ці властивості не можна розділити чи протиставити, не зруйнувавши при цьому повноту та єдність власне правової політики як реально-

го процесу послідовної й системної діяльності державних, муніципальних органів, інституцій громадянського суспільства щодо створення ефективного механізму правового регулювання та правового впливу. Щодо другого питання варто зауважити, що всі властивості «правових політик» у тій чи іншій правовій сфері, взяті порізно, є неповними, тому можуть визначатись лише спільно, одна через іншу в кооперативній взаємодії. Тобто вони взагалі не існують нарізно. Ми завжди спостерігаємо не взагалі щось, а неодмінно певний стан. Будь-який стан – це річ у собі доти, доки ми не знайдемо оптимальний спосіб його спостереження на емпіричному рівні або спосіб його пізнання на теоретичному рівні.

Наведена позиція не суперечить дії законів формальної логіки (якими традиційно послуговується юридична наука), згідно з якими правова політика в різних окремо взятих правових сферах може існувати незалежно, а отже, і досліджуватись окремо, якщо сфери їх застосовності є взаємно обмеженими. Ми ж говоримо про повномасштабну правову реформу, яку може бути здійснено на основі єдиної національної концепції правової політики, елементи якої визначили б розробку та прийняття галузевих концептуальних і програмних документів [3, с. 16].

У цьому разі проблемна ситуація полягає у відсутності консенсусної площини щодо методологічного забезпечення кооперативної взаємодії принципів правової політики. Нагадаємо, що з-поміж таких принципів у літературі виділяють цілеспрямованість, доцільність, адекватність, оптимальність, послідовність, наукову обґрунтованість, об'єктивність, системність, реалістичність, передбачуваність, легітимність, демократичний характер, справедливість, соціальну спрямованість, гуманізм, законність, гласність, поєднання інтересів особи, суспільства й держави, пріоритетність прав людини, відповідність міжнародним правовим стандартам, ресурсну забезпеченість тощо [3, с. 10, 64]. Відсутність заявленої консенсусної площини перешкоджає повноцінній правовій комунікативній діяльності, гармонізації простору наукових і соціальних взаємодій, а відтак консолідації суспільства й утвердженню демократичного порядку в країні.

З огляду на викладене наукове вирішення проблеми вдосконалення правової політики в контексті повномасштабної правової реформи в Україні потребує методології, яка забезпечила б вирішення цієї проблеми в системі координат інтегральної картини правової дійсності поряд із традиційно вживаними дисциплінарними методами окремих юридичних наук.

У цьому разі вважаємо за доцільне загострити увагу на концепті трансдисциплінарного підходу, який різними науковими школами (американською, швейцарською, французькою, російською) розуміється як засіб розширення наукового світогляду, коли аналіз певного явища не обмежується гранями окремо дисциплінарного («нарізає» оточуючий світ на окремі предметні сфери), міждисциплінарного (допускає пряме перенесення методів дослідження з однієї наукової дисципліни до іншої), мульти- чи полідисциплінарного (сприяє накопиченню дисциплінарних і міждисциплінарних знань шляхом створення узагальненої картини предмета дослідження за допомогою методів і з позицій провідної дисципліни) підходів.

Трансдисциплінарний підхід орієнтується на включення ціннісно-цільових параметрів у процес набуття знань і формування фахових умінь. Він засновується на знаннях, накопичених дисциплінарними, міждисциплінарними та мультидисциплінарними (полідисциплінарними) підходами, а його основне завдання полягає у виявленні загальних закономірностей та особливостей внутрішньої організації предмета дослідження, розширенні смислу та сфери теоретичного й практичного застосування наукових понять, які висловлюються за посередництвом лінгвістичних формул і логіко-геометричних моделей, що максимально наближають сутність трансдисциплінарних понять до однозначного тлумачення, у тому числі під час їх використання в різних наукових дисциплінах. Аналізований підхід сприяє об'єднанню розрізнених наукових потужностей у єдиний комплекс, скерований на розв'язання системних проблем, які неможливо вирішити в ситуації дисциплінарної ізольованості [4–12].

У сучасному трансдисциплінарному дискурсі фахівці виокремлюють два домінуючі напрями: перший пов'язаний з онтогносеологічною проблематикою в роботах Б. Ніколеску, Ж. Папста та інших учених, а другий представлений у межах методологічної розробки соціальних проектів трансдисциплінарних досліджень у роботах Дж. Карон-Флінтермана, М. Кістра, К. Пола, Г. Хадорна, М. Россіні, Я. Шмідта, Р. Шольца. Різні аспекти роз-

витуку трансдисциплінарних вимірів у сучасній науці розглядаються в роботах В. Аршинова, Г. Бехманна, В. Буданова, В. Ван ден Деле, В. Горохова, А. Грюнвальда, Л. Добронравової, Д. Єфрименко, І. Касавіна, Л. Киященко, Є. Князевої, В. Лекторського, Р. Лоуренса, В. Моїсеєва, Е. Морена, В. Стьопіна, М. Хоффмана, Е. Янча та інших авторів.

Навіть побіжне знайомство з окремими працями названих учених дає підстави для оптимістичних прогнозів щодо ефективності використання трансдисциплінарних стратегій в удосконаленні правової політики проведення повномасштабної правової реформи в Україні з огляду на ту обставину, що правову політику пропонується розглядати як продукт діяльності не лише держави, а й структур громадянського суспільства, що формуються [3, с. 9]. Вважаємо, що робота щодо вдосконалення правової політики в Україні має проводитись у формі дискурсивного дослідницького проекту, у розробці якого мають брати участь фахівці різних галузей юридичної науки: філософії права (правової антропології), соціології права, історії права, юриспруденції із залученням практикуючих юристів і державних службовців, представників неурядових правозахисних організацій тощо. Найбільш виразно це може бути продемонстровано в способах організації й механізмах діяльності Центру правової реформи і законопроектних робіт або робочої групи з розробки проекту національної концепції правової політики, національних інститутів захисту прав людини тощо.

Висновки. Таким чином, удосконалення правової політики в контексті проведення правової реформи в Україні має проводитись на основі цілісної концепції правової політики, розроблення якої доцільно здійснювати з огляду на вимоги трансдисциплінарного підходу, який передбачає включення ціннісно-цільових параметрів у процес набуття знань і формування фахових умінь, сприяє об'єднанню розрізнених наукових потужностей у єдиний комплекс, скерований на розв'язання системних проблем, які неможливо вирішити в ситуації дисциплінарної ізоляваності.

Список використаних джерел:

1. Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття / Л. Герасіна, М. Панов // Право України. – 2001. – № 8. – С. 36–40.
2. Исаков Н. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Н. Исаков. – Ростов-на-Дону, 2004. – 459 с.
3. Руднева О. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності / О. Руднева, О. Ярмиш // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 грудня 2012 р.) / за ред. О. Рудневої. – К. : НІСД, 2013. – С. 6–26.
4. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Г. Бехманн. – М. : Логос, 2010. – 248 с.
5. К обществам знания : всемирный доклад ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843.pdf>.
6. Киященко Л. Тройная спираль трансдисциплинарности в обществе знаний / Л. Киященко // Знание. Понимание. Умение. – 2010. – № 3. – С. 12–22.
7. Киященко Л. Философия трансдисциплинарности / Л. Киященко, В. Моїсеєв. – М. : ИФ РАН, 2009. – 205 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anoitt.ru/index5.php>.
8. Мокий В. Основы трансдисциплинарности / В. Мокий. – Нальчик : Республиканский полигр. комбинат. им. революции 1905 г., 2009. – 368 с.
9. Мокий В. Методология трансдисциплинарности / В. Мокий. – Нальчик : Институт трансдисциплинарных технологий, 2011. – 59 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anoitt.ru/tdbibl>.
10. Мокий В. Трансдисциплинарность в современной науке / В. Мокий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.psychologos.ru/articles/view/transdisciplinarnost_v_sovremennoy_nauke.
11. Николаева И. Полидисциплинарный синтез и верификация в истории / И. Николаева. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 2010. – 410 с.
12. Чайка. Я. Трансдисциплинарність як принцип організації наукового дослідження у вирішенні комплексних проблем / Я. Чайка // Філософія, політологія. – 2011. – № 102. – С. 29–32.